

EYÜPSULTAN
REŞÂDİYE NÜMÛNE
MEKTEBİ'NİN
KAZINMIŞ
KİTÂBESİNE DÂİR

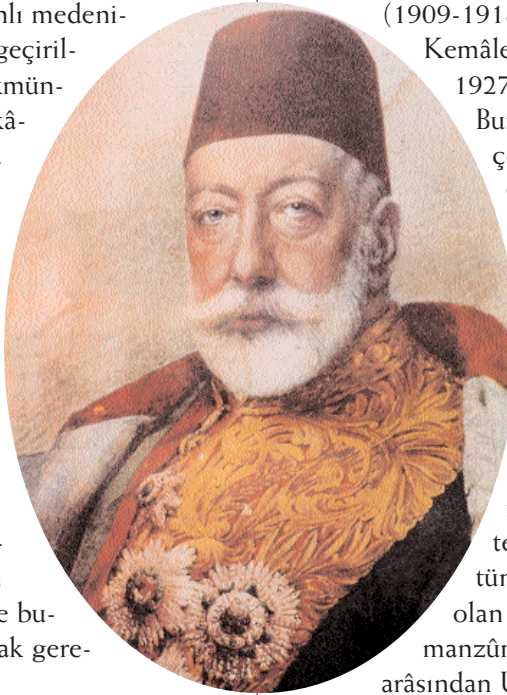
PROF. DR. h. c. M. UĞUR DERMAN

1935'de Bandırma'da doğdu. Haydarpaşa Lisesi'nden sonra İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Eczacılık Okulu'nu bitirdi. Serbest eczacılık devresinden sonra 1977'den bu yana Türkp petrol Vakfı'nın yönetimini üstlendi. 1955 yılından itibaren Üstad Necmeddin Okyay'ın Osmanlı Kitap Sanatları konusunda öğrencisi oldu. 1960 yılında kendisinden icazet (diploma) aldı. Ayrıca Macid Ayrıl, Halim Özyazıcı ve Dr. Sübeyl Ünver'den çok istifade etti. 1961 yılından buya adedi 300'e yaklaşan müstakil eser, tebliğ, ansiklopedi maddesi ve makaleleriyle Türk kitap sanatlarının öğretilmesi ve tanıtılması için çalıştı. 1985-1986 ders yılından bu yana Marmara ve Mimar Sinan Üniversitelerinde öğretim faaliyetlerini sürdürmekte olup, 1997'de Mimar Sinan Üniversitesi Seatosu'na kendisine fabri profesörlük tevcih olunmuştur.

Kitâbeler Osmanlı medeniyetinin taş üzerine geçirilmiş tapu senedi hükmündedir. Toplantı mekânımıza belki 100 m. mesâfede bulunan bir kitâbe de bizim bugünkü tebliğ konumuzdur. Lâkin bu kitâbenin yeri mevcut olmakla beraber, üstündeki yazılar kazınarak yok edilmiştir. Bu hat şâheserine nasıl kıyıldığını belirtmeden önce, kitâbenin bulunduğu binayı ve bunun bânîsini tanıtmak gerekecektir.

Sultan V. Mehmed Reşad (Resim:1), Eyüp Sultan'a hürmetinden dolayı bu semte defnedilmeyi istemiş, vefâtında cenâzesini o sıralarda iktidarda bulunan İttihâd ü Terakkî gürûhunun ortada bırakacağından endişelendiği için, saltanatında bulunduğu yıllarda

(1909-1918) türbesini Mimar Kemâleddin Bey'e (1870-1927) inşâ ettirmiştir.

Bununla da kalmamış, çocuklara olan sevgisini de, bu türbenin hemen yanına yaptırdığı ve "Eyüp Sultan Reşâdiye Nümûne Mektebi" (Resim: 2) ismini verdiği öğretim müessesesiyle göstermiştir.(1) Binaların dışına ve tercihan kapısının üstüne konulması mütad olan kitâbenin tarih manzûmesini de devrin şuarâsından Üsküdarlı Tal'at Bey

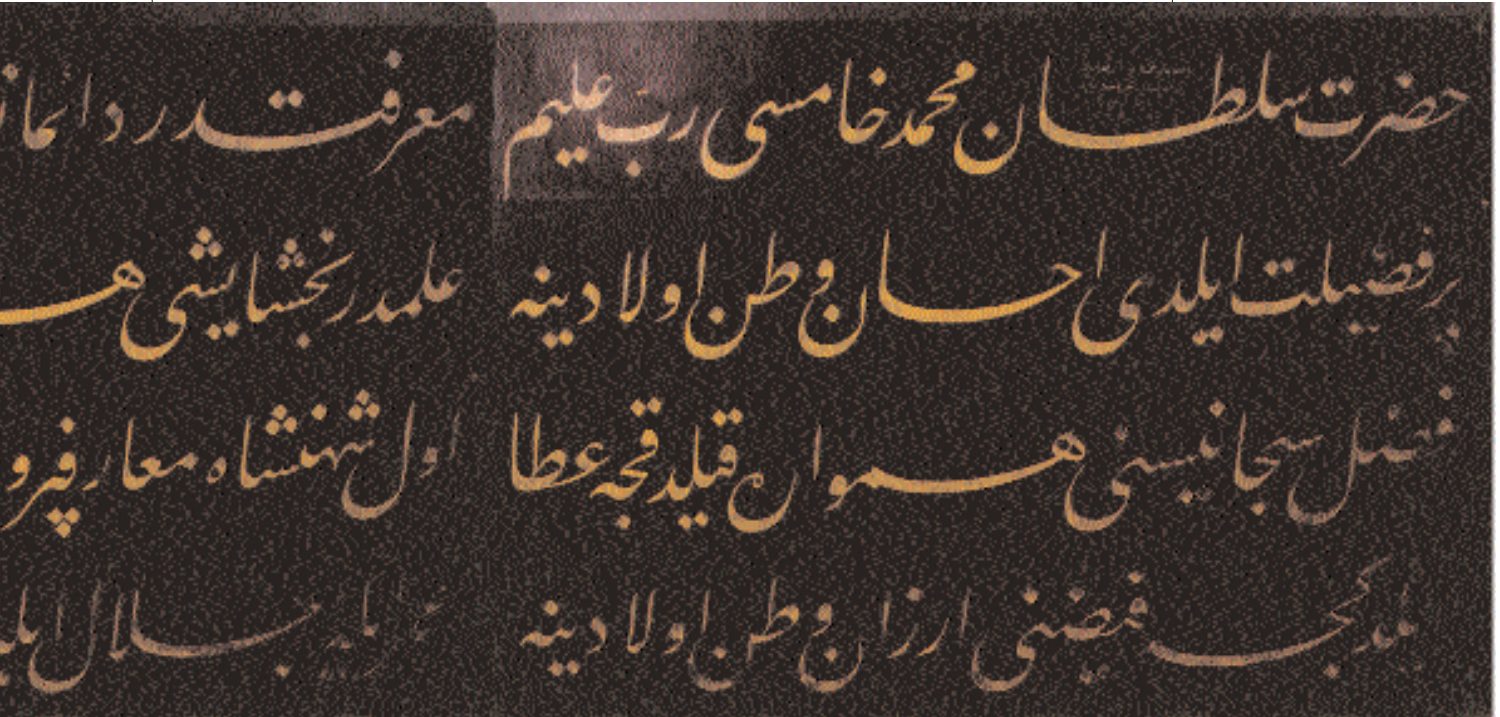
(1858-1926) kaleme almıştır. Bunu "Hatib Ömer" veya serbest meşrebinden dolayı "Deli Ömer" adıyla da tanınan hattat Ömer Vasfi Efendi (1880-1928) *celî ta'lik* hattı ile *kalıp* olarak yazmış; harflerin hemen kıyısına iğneyle sıkça açılan deliklerden bu yazılar mer-

Resim 1: Eyüp Sultan Reşâdiye Nümûne Mektebi'nin bânisi Sultan V.Mehmet Reşad

Resim 2: Sultan Reşâd Türbesinin (sağda) ve Reşâdiye Nümûne Mektebi'nin (solda) Haliç tarafından manzarası

1) Sultan Reşad'ın türbesi ve yaptırdığı mektep hakkında bkz. Yavuz, Yıldırım, Mimar Kemâleddin, Ankara, 1974, s. 136-141, 196-201.

bir tevâfuktur. Bu manzumenin son mısırâi ebced hesabıyla mektebin inşâ tarihini 1331 hicrî yılı olarak vermektedir (1913). Manzûmenin şâiri Tal'at Bey (Resim: 4) Osmanlı Devleti'nde Bahriye Nezâreti Müsteşarlığı vazifesine kadar yükselmiş kıymetli bir zattır.(2) Hattatı Ömer Vasfi Efendi de (Resim: 5) Hırka-i Şerîf Câmîi hatîbi olmasının yanısıra o devrin -husûsiyle *celî* yazılarda- önde gelen bir hat sanat-kârıdır ve meşhur Sâmi Efendi'nin (1838-1912) talebesidir.(3) Sultan Reşad türbesinin kapısı üstündeki mermerre hâkkolunmuş *müsennâ celî sülüüs* âyet ve türbenin içini paftalı kuşakla çeviren sûre de aynı hattatın yazısıdır. Kendisinin Kısıklı Câmîi ve çeşmesinde, Üsküdar Ayazma ve ayrıca hatîbi bulunduğu Hırka-i Şerîf câmilerinde de *celî sülüüs* yazıları mevcuttur.(4) Ömer Vasfi Efendi ile kardeşi ney ve hat üstâdı Emin Yazıcı (1883-1945) Gümüşsuyu sırtlarına yanyana defnoldukları için, hayatlarında değilse de, ölümünden sonra "Eyüp Sultanlı" olmuşlardır.

Ömer Vasfi Efendi kitâbe kalıbının ilk mısırâındaki "Sultan" kelimesinin keşidesi üstüne "Eyüp Sultan'da Mehmed

Reşad Hân-ı Hâmis Hazretleri'nin inşa-gerdeleri olan Reşâdiye Mektebi'nin tarihidir. Elhac Ömer Vasfiyyü'l Mevlevî. 1331" notunu da *rk'a* yazısıyla ilâve etmiştir.

Kitâbenin üst tarafında bulunan ve bir hilâl içindeki izleri görünmekle beraber yeri boş olan Sultan Reşad tuğrası da yine Ömer Vasfi Efendi tarafından çekilmiştir. Peki ne olmuştur da Osmanlı'nın çok eski sayılmayacak, seksenaltı yıllık bu son devir kitâbesi yokedilmiştir (Resim:6)? 1927 yılındaki genç Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nce Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulmuş kabul edilen ve metnini aşağıya aynen aldığım kanun bu zâyiatın yegâne sebebidir:

1057

Türkiye Cumhuriyeti Dâbilinde Bulunan Bilumum Mebânî-i Resmîyye ve Millîyye Üzerindeki Tuğra ve Medhiyelerin Kaldırılması Hakkında Kanun

(28 Mayıs 1927)

Madde: 1- İçinde devlete mütehattim bir vazife icrâ, yâhud hükümetin veya belediyelerin efrâd ile zarûrî ve kanûnî olan münâsebetlerini te'mîne tabsîs edilen binâlarla alelumûm

2) Üsküdarlı Tal'at Bey'e dâir bkz. İnal. Mahmud Kemâl, *Son Asır Türk Şâirleri*, İstanbul, 1930-1941, s. 1884-1897. Merbunun fotoğrafı da buradan alınmıştır. Ayrıca bkz. Florinalı Nâzım, *Ebediyet Yolunda Bir Hitâbe*, İstanbul, 1927, s. 114-168.

3) Ömer Vasfi Efendi için bkz. İnal, İbnülemin Mahmud Kemâl, *Son Hattatlar*, İstanbul, 1955, s.262-267; Derman, M. Uğur, *Kardeş İki Hattatımız*, 50 Sanatsever Serisi-22, İstanbul, 1966; Derman, M. Uğur, *Türk Hat Sanatının Şâbeseleri*, İstanbul, 1982, 50; Derman, M. Uğur, *İslâm Kültür Mirâsında Hat Sanatı*, İstanbul, 1992, s. 226-228; Rado, Şevket, *Türk Hattatları*, İstanbul, trbsz., s.250-251.

4) 1912 yılında yenilenen Galata Köprüsü için de Üsküdarlı Tal'at Bey'in tarih düşürdüğünü, yine Ömer Vasfi Efendi tarafından *celî* ta'likle yazılan bu manzûmenin sarı madenden oyularak kesildikten sonra, deniz vâsıtalarının geçişine ayrılan köprü gözünün üstüne bu yazıların vidalanmak sûretiyle tutturulduğunu, ancak geçen vâsıtaların direk ve baca uzantılarının bâzan dokunmasıyla harflerin zaman içinde dökülerek bu tarih manzûmesinin yok olduğunu merbun üstâdım Necmeddin Okyay'dan (1883-1976) işittim.

Resim 4: Kitâbenin şâiri
Üsküdarlı Tal'at Bey

Resim 5: Kitâbenin battatı
Ömer Vasfi Efendi

mekeb binâlarında vaktiyle Osmanlı Saltanatı'nı temsil için konulmuş olan, yâhud vaz'iyetlerine göre bâlen temsile delâlet eden tuğra veya armalar ve bunlarla berâber olarak sultanların medihlerini ihtivâ eden kitâbeler hakkında 2. madde hükmü tatbik olunur. Bu kabîl tuğra ve arma ve kitâbe bulunan bususî binâlar, bunlar kaldırılmadıkça veyâ örtülmedikçe yukarıda zikr olunan faaliyetler ve münâsebetlere tahsis olunamaz.

Madde: 2- Birinci maddede kayıtların şumûlü dâhilinde olan tuğra ve arma ve kitâbeler devlet veyâ belediye malı olan binâlarda bulunduğu hâlde, kaldırılarak müzelerle konulur. Yerlerinden kaldırılmalarıyla gerek kendilerinin, gerek buldukları binâların, bedîî veyâ târihî kıymetlerine halel gelecek olanlar, eserin ve bulunduğu mahallin bedîî kıymetini nakîsedâr etmemek üzere münâsib vesâit ile örtülür.

Madde: 3- Alâkadar vekâletlerin mürâcaati üzerine devlet binâlarından hangi eserlerin kaldırılması veyâ örtülmesi lâzım geldiğini ta'yîn ve örtülmesi lâzım ise şekil ve sûretini tesbît ile karar vermek Maarif Vekâleti'ne aiddir.

Madde: 4- Bu kanun, neşri târihinden mu'teberdir.

Madde: 5- Bu kanunun icrâsına İcra Vekilleri Hey'eti me'murdur.

(Neşr ve i'lâmı: 15 Haziran 1927- Resmî Cerîde, numara:608)

Aradan 72 yıl geçmesi-
ne rağmen, dört senelik
tâze Cumhuriyetimizin
mâziye ve tahsîsen
Osmanlı'ya karşı bu
akıl almaz davranışın,
açıkçası düşmanlığının
sebebi-
ni anlayabilmiş
değilim. Osmanlı'nın
askerî ve mülkî erkânından
bir kısmı devletin
çöküşünü görüyor
ve Anadolu'da başlatılan
zorlu bir İstiklal Mücadele-
si'nden sonra, aralarındaki
en dirâyetlisinin liderliğinde
yeni anlayışla
bir Cumhuriyet idâresini An-
kara'da kuruyor. Bu idâre,
eskinin binâsını kullanırken
yaptırmanın adını sanını
kazıtıyor! Hangi hukuk
anlayışına sığınan bir
davranıştır bu? Şahısları
beğenmeyen devlet,
yeniden bina yaptırırsa
mesele kalmaz, biter. Amma
eskiyi kullanacaksa bânîsinin
ismini değiştirmek veya
yoketmek hakkını nereden
bulur? Kanun metnini okuyunca,
gâyet mâsumâne ifâdeyle,
kitâbelerin müzeye kaldırılma-
sından bahsedildiği görülüyor,
fakat uygulanması Maârif
Vekâleti'ne bırakılınca bunların
âkıbetini düşünebiliyor musunuz?
O sıralarda bu vekâletin başındaki
Mustafa Necâti (1894-1929) gibi
inkılap kanunlarının merhametsiz
takipçisi olan birisi için tarih
gidiyor-

Köprüniün tarîb manzûmesi şudur:

Çerh'den bâlâ,
semânın köprüsünden muhtemem,
Tâk-ı dünyâdan muallâ,
cîsr-i gerdûndan müfid./
Verdi pâ-y-î tabt'a
mânend-î sırât-î müstakîm./
Sanki cennetden,
riyâz-î adn-i â'lâdan nüvîd./
Yazdı târihin, gelip Tal'at,
yediyle tâkma./
Kıldı ibyâ,
seyredim İstanbul'u, cîsr-î cedîd.

muş, yıkılıyormuş, ne kıymet ifâde edecek? Mevcûdiyetimizi 1923'den başlatan bir anlayışın hükümrân kılındığı yerde başka türlü beklenemez mi? 1926'da toplanan Sanayi-i Nefise Encümeni'nde Çallı İbrahim (1882-1960) ve Namık İsmail'in (1890-1935) resim galerisi olarak Sultan Ahmed Câmii'ni seçtiklerini, ancak loş hâlini gidermek için kubbesinde ilâve pencereler açılması gerektiğini Maârif Vekili ve Encümen Reisi sıfatıyla Mustafa Necâti'ye arz ve teklif etmeleri; onun da uygun görerek kabûlü üzerine Mimar Kemâleddin Bey'in (1870-1927) zehir zemberek bir konuşmayla bu teşebbüsü akîm bıraktığını Cemâl Reşid Rey (1904-1981) hâtıralarında yazmıştı.(5) Sultan Ahmed Câmii gibi bir âbideye böylesine kıymaya kararlı bir zihniyete artık kitâbe sorulur mu? Vurun, gitsin... Yine o yıllarda Türk Mûsikîsi makamlarından Sultanî Yegâh'ın adını -içinde "sultan" geçtiği için- "Millî Yegâh" olarak değiştiren de aynı sakîm düşüncedir. Sultan Ahmed'deki Cevrî Kalfa Mektebi'nin yarısı kazınmış kitâbesi

de bir utanç âbidesi gibi o günlerin hazin serencâmını aksettirmektedir.(6)

Bugün Beşiktaş'taki Resim-Heykel Müzesi'nin kapısı üzerinde Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946) tarafından yeni harflerle mermer üstüne yazılmış olan ve "Müzenin 1937'de Atatürk'ün emriyle açıldığını" belirten kitâbeyi kim yerinden kaldırmaya ve kazımaya cüret edebilir? İşte ben Sultan Reşad'ın kitâbesine de aynı hassâsiyetin gösterilmesini beklerdim, çünkü yapılan bu hareket bir "vandalizm" örneğidir.

Sözü bağlamak gerekirse: "Sezar'ın hakkını Sezar'a vermek" misillü "Reşad'ın hakkını da Reşad'a vermek" bir tabîî haktır diye düşünüyorum. Buna göre:

a) Mektebin adının "Eyüp Sultan Reşâdiye İlköğretim Okulu" olarak değiştirilmesi,

b) Elimizdeki hat kalıplarından faydalanarak kitâbenin de yeniden yerine konulması fikrimi Eyüp Sultan'daki kültür ve sanat mahfillerinin alâkalarına sunuyorum.

Resim 6: Reşâdiye Nümâne Mektebi kitâbesinin bugünkü kazınmış durumu.

5) Rey, Cemâl Reşid, *Atatürk ve Mûsikî, Cumhuriyet Gazetesi, 11 Kasım 1963.*

6) Derman, M. Uğur, *Cumhuriyet Devrinde Türk Hat Sanatı, Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı, IV, 3173-3176, Ankara 1998.*